

משל הכרם

ר' דוד סבתו

(א) אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי שִׁירַת דָּוִד לְכַרְמוֹ כָּרֶם הָיָה לִידִידֵי בְקָרָן בֶּן שָׁמֹן: (ב) וַיִּצְזָקְהוּ וַיִּסְקָלְהוּ וַיִּטְעֵהוּ שָׂרָק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם יָקַב חֲצַב בּוֹ וַיִּקְוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשֵׁים: (ג) וַעֲתָה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שָׁפְטוּ נָא בֵּינִי וּבֵין כְּרָמִי: (ד) מַה לַּעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מִדּוֹעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשֵׁים: (ה) וַעֲתָה אוֹדִיעָה נָא אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה לְכַרְמֵי הַסֵּר מְשׁוֹפְתוֹ וְהָיָה לְבָעַר פָּרִץ גָּדְרוֹ וְהָיָה לְמֶרְמָס: (ו) וְאֲשִׁיתָהוּ בְתָה לֹא יִזְמַר וְלֹא יַעֲדֵר וְעָלָה שְׁמִיר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים אֲצַוָּה מִהֲמָטִיר עָלָיו מָטָר: (ז) כִּי כָרֶם יִקְוֶה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שְׁעִשׂוּעֵיו וַיִּקְוּ לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׁפָּח לְצַדִּיקָה וְהִנֵּה צְעָקָה:

[ישעיה ה]

משל זה של ישעיה הוא מעין פתיחה לנבואות הבאות, ובשיעור זה נעסוק בשירת הכרם כפי שהיא בפני עצמה.

ננסה לבחון מהו המבנה של הפסוקים:

פסוקים א-ב - המשל.

פסוקים ג-ו - המשפט ותוצאותיו, פנייה ליושבי ירושלים.

פסוק ז - הנמשל.

אם כן, הגרעין הוא המשל והנמשל שתוחמים את הפסוקים, ובאמצע הקטע יש את הפנייה ליושבי ירושלים. בהמשך ננסה להבין מה עניינה של פנייה זו, ומדוע היא חוצצת בין המשל לנמשל.

השאלה הבסיסית ביותר שצריך לברר היא מה המטרה של המשל? מדוע להתחיל את הנבואה דווקא במשל? ומה תפקיד המשל דווקא בסיפור הזה? אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו? מה תפקידה של פתיחה זאת?

בפרק שלנו נאמר "אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי שִׁירַת דָּוִד לְכַרְמוֹ כָּרֶם הָיָה לִידִידֵי בְקָרָן בֶּן שָׁמֹן". בשיר השירים אנו קוראים - "כָּרֶם הָיָה לְשִׁלְמָה בְּבַעַל הַמוֹן נָתַן אֶת הַכָּרֶם לַנְּטָרִים אִישׁ יָבֵא בְּפָרְיוֹ אֶלְף כֶּסֶף" [ח, יא].

יש כאן הקבלה - כרם היה לשלמה בבעל המון, מקביל לשירת דודי לכרמו. פסוק זה מופיע בשיר השירים, אך שם נאמר כרם היה לשלמה, וכאן כרם היה לידידי. אך גם בזה יש הקבלה, שמו השני של שלמה הוא ידידיה. בנוסף, בעל המון מקביל לקרן בן שמן. אם כן, פתיחתו של משל הכרם מקבילה לסימו של שיר השירים.

יש כאן הקבלות נוספות. הביטוי דודי מקביל למקומות הרבים שיש את הביטוי הזה בשיר השירים. אך ניתן לומר יותר מזה, שיר השירים, מקביל ל-'אשירה נא לידי שירת דודי'. יידי הוא שלמה, ולכן שיר השירים אשר לשלמה מקביל לאשירה נא לידי את שירת דודי לכרמו.

אם זהו הכיוון ויש קשר בין הדברים, ניתן להבין על פי זה דבר נוסף. לכאורה היה צריך להיות אשירה נא לידי את שירתי לכרמו, ולא שירת דודי. אך אולי זוהי שירתו של שלמה עצמו.

מדוע רוצה ישעיה להזכיר לשומעיו את שיר השירים?

לאורך השנים, היה פולמוס גדול בחז"ל על שיר השירים. עד שבא ר' עקיבא וקבע שכל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים. מה באמת הקשר בין שיר השירים לבין התנ"ך?

הידיד שבשיר הכרם של ישעיה, הוא הקב"ה, כך עולה בפירוש מהמשך המשל. הכרם הוא עם ישראל והידיד הוא הקב"ה, כלומר זהו שיר שאינו שיר אהבה רגיל שבין בעל הכרם לכרמו, אלא זהו משל לקשר בין ישראל לבין הקב"ה. אך ישעיה בונה את המשל הזה על המשל של שיר השירים, ומה שיוצא אם כן הוא שלא רק חז"ל אמרו שיר השירים הוא קודש קודשים ומדבר על הקשר בין עם ישראל לקב"ה ואינו שיר אהבה פשוט, זהו השיר של שירת הכרם וישעיה הוא המקור הראשון שמגלה לנו ששיר השירים עצמו גם הוא משל לקשר בין עמ"י לקב"ה!

אך כבר ניתן להעיר כאן כי המסקנה היא הפוכה משיר השירים - הכרם עושה באושים, והידיד מואס בכרם.

ניכנס עכשיו אל תוככי המשל עצמו.

כרם היה לידידי בקרן בו שמן. מסתבר שזה אינו שם של מקום אלא של איכות, חלקה טובה. הוא עומד במקום גבוה, בקרן, שזהו מקום טוב לגידול גפנים, והקרקה היא קרקע דשנה, בן שמן. הפרט השני שאנחנו יודעים הוא - ויעזקה ויסקלהו - לא רק שהמקום הוא טוב מעצמו, אלא הידיד גם הכשיר את הקרקע לנטיעת הגפן. רש"י מסביר ש'יעזקהו' זה חפירה שעושים סביב מקום הנטיעה.

ויטעהו סורק - נטיעת הכרם, שהיא סורק (כמו לשורקה בני אתונו), סוג מיוחד של גפן שהיא אדומה במיוחד, זן איכותי ביותר של גפן.

ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו - גם פה יש זוג של מעשים, מבנים שהאדם בונה סביב הכרם, האחד לגובה כדי לשמור והאחד הוא חציבה לעומק של היקב.

נסכם את זוגות התיאורים השונים שתוארו כאן למען הצלחת הגפן:

קרן בן שמן - מיקום טוב.

ויעזקה ויסקלהו - הכשרת הקרקע.

ויטעהו סורק - זן מובחר.

מגדל ויקב - מבנים לצורך הגפן.

אם כן, ידידנו משקיע את כל מרצו כדי להכין את הקרקע על מנת שהגפן תוציא פירות טובים, אך למרבה הצער - "וַיִּקְוּ לַעֲשׂוֹת עֲבָדִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשֵׁים". זהו ההיפוך בסיפור - אחרי כל המעשים הטובים זה מה שיוצא. כעת פונה המשורר, שמתאר את כל הסיפור הזה בצורה נפלאה ומכנס סביבו את הציבור, אל אנשי ירושלים:

(ג) וְעָתָה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ נָא בֵּינִי וּבֵין כְּרָמִי: (ד) מֶה לַעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מְדוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָכִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשֵׁים:

מה יש לשפוט את הכרם? ממתני שופטים כרם?
המשורר פונה לאנשי ירושלים - האם יש כאן משהו שאני לא הייתי בו בסדר פה? האם יש לכם הסבר שיסביר את התופעה כך שהבעיה תהיה תלויה בי?

(ה) וְעָתָה אֹדִיעָה נָא אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי הַסֵּר מְשׁוֹפְתוֹ וְהִיָּה לְבָעַר פְּרִץ גְּדֵרוֹ וְהִיָּה לְמַרְמָס: (ו) וְאֲשִׂיתְהוּ בָתָה לֹא יִזְמַר וְלֹא יַעֲדַר וְעַלָּה שְׁמִיר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים אֲצַוָּה מִהַמְטִיר עָלָיו מָטָר:

המשורר פונה אליהם לשפוט, אבל הוא זה שלוקח את הדין אליו! נראה שיש כאן מעין שתיקה כהודאה - אין לאף אחד מה להגיד באמת, ולכן אומר המשורר - אודיעה נא אתכם את אשר אני עושה לכרמי. אני עשיתי כבר הכל, אבל יש עוד מה לעשות, וזה מה שאני אודיע אתכם - מעתה אני הולך לעשות עשייה שלילית.

כאן מתחילה רשימת המעשים השליליים, שגם אותה ניתן לחלק לכמה חלקי פעולות שונות. הסר משוכתו והיה לבער- זאת כנראה גדר של קוצים שאמורה למנוע מכל מיני מזיקים להגיע. תפקיד ההסרה היא והיה לבער. פרץ גדרו - גדר חיצונית שצריך לשבור אותה, ועל ידי כך יהיה למרמס.

לא יזמר ולא ייעדר - לא יטפלו בכרם, לא ינקשו אותה ולא ידללו אותה - הטיפול השוטף בכרם. על ידי כך אשים אותה ל"בתה" - לשממה, ויעלו שמיר ושית. ועל העבים אצווה מהמטיר עליו מטר - הגשם והמטר ייפסקו. זה כבר מוזר - איך ייתכן שהידיד שלנו מונע את הגשם? ברור שכאן אנו עוברים לנמשל, ומי שמצוה על העבים הוא הקב"ה בעצמו. והנה אנו מגיעים לנמשל במפורש:

כִּי כָרַם יִקְוֶה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שְׁעִשׂוּעֵיוֹ וַיִּקְוֶה לְמִשְׁפַּט וְהִנֵּה מִשְׁפַּח לְצַדִּיקָה וְהִנֵּה צַעֲקָה:

איש ישראל ויהודה הם הכרם, ובעל הכרם הוא הקב"ה. ומה קורה בפועל- "ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה". על בסיס הפסוק הזה ננסה לחזור אל המשל כולו ולהבין אותו: הדוגמא הבוטלת ביותר להמשלת עם ישראל לכרם היא בתהילים פרק פ:

(ט) גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיַע תִּגְרֹשׁ גּוֹיִם וְתִטְעֶנָּה:
(יג) לְמַה פָּרַצְתָּ גְדְרֶיהָ וְאָרוּיָהּ כָּל עֲבָרֵי דָרְךָ:

להסיע זה כמו להסיר, לעקור את הגפן למקום אחר. אם כן, כאן הקב"ה עקר את הגפן שהיא ישראל ממצרים, לעומת הפרק אצלנו שהקב"ה עוקר את הכרם מארץ ישראל. שם הטענה היא בעד עם ישראל למה פרצת גדריה, וכאן אומר המשל - פרץ גדרו והיה למרמס.

יש כאן בעצם אכזבה מהותית, הקב"ה עקר את הגפן ממצרים והביאה לארץ ישראל, מקום הקרקע הטובה והתנאים הטובים, ויקו לעשות משפט, ענבים, והנה באושים. מה הקשר בין המשפט לבין הענבים?

ארץ ישראל היא ארץ ההצדקה והמשפט, המתוארת במשל הכרם של הכוזרי. היא המקום שבו מסגולים עמ"י לגדול ולהגיע למה שהם ראוים להיות. בארץ ישראל, הטבע של עמי ישראל צריך להיות להוציא דברים טובים, כמו שבגפן שניטעת בקרן בן שמן מבחינה טבעית צריך לצאת רק דברים טובים, זהו הטבע, כמו ההסברים הטבעיים גנטיים למהות עם ישראל בארץ ישראל. החטא אינו סתם פספוס, אלא הוא שינוי הטבע! זאת האכזבה הגדולה, התוצאה של כל ההשקעה היא היפוך הטבע, וממילא גם העונשים הם שינויי הטבע - ועל העבים אצווה מהמטיר עליכם מטר.

אך צריך לשים לב שאין כאן ממש מידה כנגד מידה - פעולות ההסרה של בעל הכרם אינם מקבילות לפעולות הבנייה, ולא הפוכות מהם. אלה פעולות חדשות, שונות לגמרי מהפעולות הקודמות. והבדל מהותי קיים ביניהם - החלק הראשון של הבנייה עוסק דווקא ביצירת התשתית של הכרם וסביבתו, והחלק השני עוסק בטיפול השוטף בכרם, ההחזקה של הכרם, השקייה עידור וכו'.

כאן המשל מלמד דבר עמוק ביותר על הנמשל. גם כשנעשים חטאים ועם ישראל סוטה מן הדרך, לא מתבטלים כל הדברים הקודמים שיצרו את עצם התשתית - כל מה שמתבטל הוא הטיפול השוטף אך לא ביטול עצם המציאות של הכרם, כיוון שעם ישראל לא יתבטל לעולם, ומה שנפסק הוא רק ההשגחה של הקב"ה על עם ישראל המתבטאת ב-'ועצר את השמים ולא יהיה מטר'. ויקו... לצדקה והנה צעקה - המקבילה הנוספת בין צדקה לצעקה היא בסדום - הצדקה של אברהם (לעשות צדקה ומשפט) נגד צעקתה של סדום:

(יט) כִּי יִדְעֶתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דְרֹךְ יִקְנֶה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יִקְנֶה עַל אֲבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו: (כ) וַיֹּאמֶר יִקְנֶה וְצַדִּיקֵת סֹדֶם
וְעַמָּהּ כִּי רָבָה וְחִטָּאתָם כִּי כְבֹדָה מְאֹד.

מה המשמעות של הדבר הזה?

נבואת ישעיה מתחילה בניגוד בין סדום לירושלים - כסדום היינו לעמורה דמינו, ירושלים הופכת להיות סדום. ויקו למשפט - להיות כמו אברהם, והנה משפח, הפכו להיות כמו סדום. זאת האכזבה העמוקה שקיימת לאורך כל פרקי ישעיה - ירושלים הופכת להיות סדום, הניגוד שבין אברהם איש החסד לצעקת סדום.

בשירת האזינו אנו קוראים - "כִּי מִגֶּפֶן סֹדֶם גִּפְנֵם וּמִשְׁדָּמַת עַמָּה עֲנַבְמוּ עֲנַבֵּי רוֹשׁ אֲשַׁקְלַת מְרֹרֶת לְמוֹ" [דברים לב, לב]. גם פסוק זה מקביל לפסוקים שלנו - גפן סדום מבחוץ היא נראית טוב, אך מבפנים היא אשכולות מרורות, ענבים באושים. לזה הופך להיות עם ישראל, לגפן של סדום, שמבפנים היא כחושה ומקולקלת ומה שיקרה לה בסופו של דבר הוא הסרת ההשגחה של ה' מעליה.